

TEZKİRELER İŞİĞİNDE İSTANBUL

Filiz Kılıç

1964'te Avanos (Neveşehir)'ta doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Eskişehir'de tamamladı. 1986 yılında Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden iyi derece ile mezun oldu. 1987'de Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak meslek hayatına başladı. 1995'te Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda doktor, 1999 yılında da doçent ünvanını aldı. Halen Gazi Üniversitesi'nde öğretim üyeliği görevine devam etmektedir. Türkçe Ders Kitapları, Lise I-II. sınıflar "Eski Türk Edebiyatı ile ilgili Konular" MEB yayınları, Ankara 1993; Türk Edebiyatında Ramazan Şiirleri, (Muhsin Macit'le), Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995; XVII.yy. Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, Akçağ Yayınları, Ankara 1998; Şehzade Bayezid-Şâhî, Hayatı ve Divanı, TC. Kültür Bakanlığı 1000 Temel Eser, Ankara 2000; Şair Tezkireleri (M. İsen vd. ile), Grafiker Yayınları, Ankara 2002; Eski Türk Edebiyatı El Kitabı (M. İsen vd. ile), Grafiker Yayınları, Ankara 2002; adlı kitapları ile pek çok ilmî makalesi ve popüler yazıları bulunmaktadır. Çeşitli projelerde görev almıştır. Eoli ve iki çocuk annesidir.

Çalışmada XVI, XVII ve XVIII. yy. Anadolu sahası şair tezkireleri taranmış elde edilen bilgiler değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu eserler XVI.yy.da Sehî, Latîfî, Hasan Çelebi, Ahdî, Beyanî, XVII.yy.da Riyazî, Faizî, Rıza, Yümnî, Asım, Güftî, Mucib, XVIII. yy. da ise Safayî, Salim, Belîğ, Safvet, Ramiz, Silahdarzade, Esrar Dede ve Akif tezkireleridir. Bildiride, mekân olarak İstanbul, söz konusu eserlerde nasıl nitelendirilmiş, şehir hangi gözle bakılmış sorusuna cevap aranacaktır. Mahalleleri nitelendiren tavsif cümleleri alınmamıştır.

Konuları edebî kişiler, eserleri ve bunların çevredeki etkileri olan Şuara Tezkireleri, eski edebiyatımızın birinci elden kendine has bir değerlendirme ve eleştirisini içlerinde bulundurlar. Bu özelliklerinden dolayı tezkireler, edebiyat ve kültür tarihimiz üzerinde çalışanların, özellikle de Divan Edebiyatı araştırmacılarının temel müracaat kitaplarıdır.

Tezkireler çağının bir edebiyat ve kültür ürünü oldukları kadar, muhtevaları dolayısıyla da o devir üzerine günümüzde yapılan çeşitli araştırma ve incelemeler için yeri doldurulamaz birer belge ve kaynaktırlar.

Tezkirelerde mekân (Şairin Doğduğu, Bulunduğu, Yerleştiği ve Vefat Ettiği Yerler)

Şair tezkirelerinde şairin içinde yer aldığı coğrafi mekân, üzerinde önemle durulan bir konudur.

Söz konusu eserlerde doğum ve yerleşme yeri olarak kaydedilen geniş bölge, şehir ve kasabaların adları, umumiyetle kısa ve genel bir ifade içerisinde zikredilmektedir. Bu genel görünüm dışında, tezkireler o mekânların, şairin kapasitesini besleyen sosyal, kültürel zenginlikleri ve canlılığı, özellikle coğrafi güzellik ve imkânları hakkında da bilgi vermektedirler. Bu tür tavsifler doğrudan doğruya bir mekân tespitinin ötesinde, anlatıma ince bir mana kazandırmaktadır ve çoğunlukla söz konusu bölge, şehir veya kasaba hakkında bilinenlerin tekrarı niteliğindedir. Ancak topluca bakıldığında, bu tavsifler bizi, edebiyatımızda eksikliğini hissettiğimiz bir edebî tür olan şehir monografilerine götürebilir⁽¹⁾. Bu tür tavsifler hem bugünkü top-

Resim 1; İstanbul Boğaz girişi, L'orient

raklarımız üzerinde yaşayan, hem de bugün artık sınırlarımız dışında kalan yörelerde yetişen şairlerimiz ve eserleri üzerinde yapılacak çalışmalara ışık tutacak, bir ölçüde de mahallî hususiyetlerin klâsik edebiyatımız içinde ne oranda temsil edildiğini ortaya koyacaktır. Bu işlemin sağladığı asıl fayda ise, dilimizin ses kaynakları olan şiir ustaları aracılığıyla, o yörelerde uzun süre var olduğumuzun ispat edilmesidir. Şairlerin şimdi sınırlarımız dışında kalan topraklarda doğup büyümeleri, o toprakların tarihinin, coğrafyasının, kısacası insanının görünümünü dile getirmeleri, bizim o bölgelere dair en değerli tapu senetlerimizdir⁽²⁾.

Tezkirelerde mekân denildiğinde ilk akla gelen, şairin coğrafi mekânı, çevresi, doğduğu, bulunduğu ve yerleştiği yerlerdir. Bu mekân tespitlerinden hareketle Osmanlı Devleti'nin fetih politikası ve gelişme seyrine paralel bir tarihî coğrafya veya dinamik bir kültür coğrafyası çizmek mümkündür. Tezkirelerde mekânla anlatılmak istenilen, aslında coğrafyadır. Bir ülke coğrafyasının, yazılan eserler ve o eserlerde kaydedilen sanatkarlar aracılığıyla çizilmesi, bir ölçüde o ülkenin kültür coğrafyasını ortaya koymak anlamı taşır. Bu tür bir çalışma bizi insana, insanı etkileyen coğrafyaya ve geniş anlamda insanın tarihî hayatına götürecektir. Zaman içinde toprak insanla kaynaşır. Millî kültürün örsünde dövizilen bu iki unsurdan biri olan toprak, sadece bir coğrafya parçası olmaktan çıkar ve vatan haline gelir⁽³⁾.

Tezkirelerde bildirilen coğrafi mekânın esasını doğum ve yerleşme yerleri oluşturur. Ayrıca, doğum ve yerleşme yerinin dışına taşan bazı mekân belirlemeleri de vardır. Bun-

(1) Pervin Çapan, 18.YY. Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Ün. Sosyal Bilimler Ens. Elazığ 1993, s.36.

(2) Mustafa İsen, "Osmanlı Kültür Coğrafyasına Bakış", Ötelerden Bir Ses, Akçağ Yay., Ankara 1997, s.75.

(3) Pervin Çapan, 18.YY. Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Ün. Sosyal Bilimler Ens. Elazığ 1993, s. 19.

(4) Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1978., c.12, s.172-173, 174, 177-178.

(5) Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul, 1978, c.12, s. 203.

(6) Mustafa İsen, "Osmanlı Kültür Coğrafyasına Bakışlar", A.g.e., s.71. (Konumuz İstanbullu şairler olmadığı için bunlar üzerinde durulmayacaktır. Ancak İstanbul'la diğer şehirler arasındaki -yetişen şair sayısı açısından- uçuşumu göz önüne serebilmek için bir grafik çizilmiştir. Bakınız: Ek 1.)

lar başta ölüm yeri, öğrenim ve vazife olmak üzere ticaret, geçim, hac, dost ve akraba ziyaretleri, seyahat vb. sebeplerle şairin gezdiği, gördüğü ve bulunduğu yerlerdir. Yalnız bunlar, çoğunlukla, şairin doğum ve yerleşme yerini içeren asıl tanıtmanın dışında kalır ve onun kadar genellik, süreklilik ve düzen göstermezler. Onlar şairin hayatının bir başka safha ve faaliyetinin parçası olurlar. Şairin hayatının çeşitli safhalarına dair bu mekânlar zikredilirken,

1. Bölge, eyalet veya ada adı
2. Şehir adı
3. Kasaba veya köy adı
4. Semt adı

olmak üzere dört ana başlıkta verilir. Bu gruplandırmada ilk iki sırada yer alan bölge, eyalet veya şehir adı kasaba, köy veya semt adına göre daha fazla zikredilmiştir. Bazı şairlerde daha fazla ayrıntıya girilmiş ve bölgeyle beraber şehir adı veya şehirle beraber köy, semt adı da verilmiştir. Bu durum tezkirelere göre değişir. Bazısında mekân daha ayrıntılı bazısında yüzeysel olarak ele alınır.

Şair Tezkireleri ve bunlarda mekân konusu hakkında ana hatlarıyla bilgi verdikten sonra biraz da tarihteki İstanbul'a bakalım:

Çok eski bir yerleşim yeri olan İstanbul, bütün dünyaya hakim bir coğrafi mevkide Eski Roma gibi yedi tepe üzerine kurulmuştur. Dünyada her iki yakası farklı kıtalarda yer alan bir başka şehir yoktur. Asıl şehir Av-

rupa'dadır. Ancak, Asya kısmı ayrılmaz bir parçasıdır ve esasen bütün Anadolu ve bütün doğu Üsküdar'da düğümlenmektedir. klâsik Osmanlı devrinde şehir, "nefs-i İstanbul, Galata, Üsküdar ve Eyüb" belediyelerine bölünerek idare edilmiştir. Eski tarihçiler ve bütün seyyahlara göre, İstanbul kainatın en zevkli ve avantajlı yerindedir. Çanakkale ve Karadeniz boğazlarının dünyanın dört köşesinin zenginliklerini bu şehre getirmek için yapıldığı sanılır. Dünyanın dört bir tarafındaki zenginlik, adeta bu boğazlar aracılığıyla İstanbul'a akar. XV. asırdan XX. asra kadar İstanbul'a gelen yabancı seyyahların çoğunluğu, İstanbul'un, dünyanın en güzel şehri olduğunda birleşirler⁽⁴⁾.

İslam'ın merkezi ve taht şehri olması, devletin gerileme çağında bile sanat ve kültür değerini muhafaza etmesi, İstanbul'u daima bir hayranlık, bir arzu mihrakı yapmıştır. Birkaç asır için İstanbul, dünyanın en büyük kültür merkezidir. Sonraları da hiç olmazsa Şark'ın ve İslam âleminin en mühim kültür ve eğitim müesseseleriyle donatılmış beldesidir⁽⁵⁾.

İstanbul bugün olduğu gibi dün de kültür dünyamızın merkezidir. Şehir, en çok şair çıkarar yerdir. Doğum yeri baz alınırsa yetiştirdiği altı yüzden fazla şairle, Osmanlı kültür coğrafyasının en önemli şehridir⁽⁶⁾. Doğum yeri dışında yerleşme, eğitim açısından ele aldığımızda bu rakam hızla artacaktır. Osmanlı Türk kültür ve medeniyetinin merkezini oluşturması bakımından böyle ol-

Resim 2; Aydın'da bir kervansaray-1839 (İlğitantım arşivinden)

masıda çok tabidir.

Tezkirelerde İstanbul için kullanılan kelimeler veya kelime grupları çeşitlidir: "İstanbul, Stanbul, mahrûse-i İstanbul, şehir-i İstanbul, Kostantiniyye, mahmiyye-i Kostantiniyye, mahrûse-i Kostantiniyye, Dârü's-saltanat, Dârü's-saltanatü'l-aliyye, Dârü's-saltanat-ı Kostantiniyye, İslâmbol, şehir-i İslâmbol, dârü's-saltane İslâmbolu'l- mahmiyye, Dârü'l-mülk, dârü'd-devle, sevâd-ı a'zam, ümmü'd-dünyâ " gibi.

İstanbul'un yukarıda saydığımız özellikleri tezkirelerde bu isimlerin önüne eklenen tavsif kelimeleri ya da kelime gruplarıyla nitelendirilmiştir. Bu tür nitelendirme bütün tezkire yazarlarında görülmez; Hasan Çelebi ve Ramiz tezkireleri başta olmak üzere Riyazî, Safayî ve Aşık Çelebi tezkirelerinde rastlanmıştır. Hasan Çelebi ve Ramiz'in İstanbul ve semtlerini anlatırken uzun niteleyici kelime gruplarını kullanmaları bunların kadim İstanbul'u olmaları yani İstanbul'u iyi tanımlarıyla izah edilebileceği gibi iki tezkire yazarının süslü nesir üslubuna da bağlanabilir.

İstanbullu olmak hele hele sur içinden yani *nefs-i İstanbul*'dan olmak bir övünç meselesidir ve şairler açısından son derece önemlidir. Buna en güzel örnek Mîrek'in şu beytidir:

El-minnetu lillâh ki nîm çun dehiyân kûl

Ferzend-i Sitanbulem ü ferzend-i Sitanbul (Aşık Çelebi/164)

(Allah'a şükür, köylüler gibi aptal değilim. İstanbul çocuğuyum, İstanbul çocuğu.)

Riyazî tezkiresinde beytin tek mısraı yazılır ve Ragıp Paşa'nın bu mısradaki vurgulandığı gibi *şehrî* yani İstanbul'u olmaktan gurur duyduğu açıkça ifade edilir:

Ferzend-i İstanbulem ferzend-i İstanbul

Mısrâmı zîver-i ser-nâme-i iftihâr iden şehri-lerden olup vâlid-i mâcidleri ... (136b)

Şair Vecdî bir süre şehirden ayrılmış olmalı. Kanatlanıp uçası geliyor ama ne yazık ki kanadı yok. Uçağın icadına yetişememesi üzücü.

Sitanbula o denli ârzü var dilde ey Vecdî

Uçardım bulsam ammâ neyleyem bâl ü perim yokdur (Ramiz/93)

İstanbul'u tezkirelerde bir kelime nitelendirdiği gibi kelime grupları da tavsif etmektedir. Bu kelime gruplarında aynı anda şehrin birkaç özelliği birlikte zikredilmiştir. Bu tavsiflerde şairin mahlasına da dikkat edilmiş, zaman zaman mahlasa mütenasip benzetmeler yapılmıştır: Ramiz, Abdî Altunîzade'nin doğum yeri olarak İstanbul'u gösterirken onun Altunîzade olduğunu vurgulamak isteğiyle saf altın gibi olan vücudu irfan sikkесinin basıldığı yer olan İstanbul'dandır der: "*zer-i hâlis vücudı dârü'z-zarb-ı sikke-i irfân olan mahmiyye-i İstanbul'dan zuhûr u bedîdâr...*"

İstanbul'u niteleyen diğer cümleleri şu başlıklar altında topladık:

Şehir Hilafet merkezidir:

Kân-ı irfân ve makarr-ı dânişverân dârü'l-hilâfeti'l-aliyye olan dârü's-saltane İslâmbolu'l- mahmiyyeye...(Ramiz/37)

dârü'l-hilâfeti'l-aliyye olan mahmiyye-i İslâmbol'dan bedîdâr...(Ramiz/83)

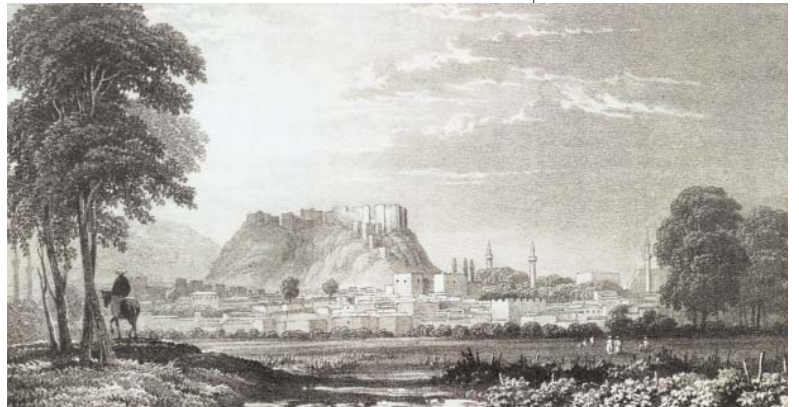
dârü'l-hilâfeti'l-aliyye olan mahmiyye-i İslâmbol şehri-lerinden karîn-i elfâz-ı belâgat... (Ramiz/145)

dârü'l-hilâfeti'l-aliyye İslâmbolü'l-mahmiyyede vâsıl-ı sahrâyı şühûd...(Ramiz/169)

dârü'l-hilâfeti'l-aliyye olan mahmiyye-i İslâmbol'dan nümâyende-i zuhûr... (Ramiz/174)

dârü'l-hilâfeti'l-aliyye olan mahmiyye-i İslâmbol'dan zuhûr... (Ramiz/196)

Resim 3; Gaziantep-1850 (İlgitantım arşivinden)

(7) Bu tür dua cümlelerinde "Allah İstanbul'u belalardan korusun" denilerek ona verilen önem vurgulanmıştır. İslam kültüründe bazı önemli veya kutsal şehirler (Bağdat, Şam, Mekke vb.) zikredilirken şehrin isminin akabinde "Allah onu belalardan korusun" mealinde dua cümleleri söylenmesi geleneğini burada görmekteyiz.

(8) Aysun Eydur, "Biyografi Kaynaklarında Şehir, Kültür İlişkisi ve Bunun Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiresi'ndeki Görünüşü", Bilig, Kış 2000, S.12,s.31.

dârü'l-hilâfeti'l-aliyye olan şehir-i İstanbul-ı defîne-i fühûlden hurûc...(Ramiz/57)

devlet-i aliyye sânahu'llâhü tealâ anî'l-beliyyede... (Ramiz/43)

dârü'l-hilâfeti'l-aliyye "sânahu'llâhü tealâ min-küllî'l-beliyye"⁽⁷⁾ (Ramiz/ 54)

dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Kostantiniyyetü'l-mahmiyye (Ramiz/155)

Sosyo-kültürel yapısı, zenginliğiyle İslamın merkezi olduğu da şu şekilde ifade edilir:

matla-ı zuhûr-ı ricâl-i fühûl olan kubbetü'l-islâm...(Hasan Çelebi/1124)

Hilafet merkezi olmanın yanında Saltanat makamıdır :

karr u makâm-ı hazret-i saltanat-penâhî... (Hasan Çelebi/180)

sadr-ı İstanbul'da pirâye-bahş-ı hükûmet iken... (Ramiz/5)

Hükûmet-i celile-i İslâmbol ile mâ'il-i me'mûl...(Ramiz/30)

Darü's-saltanatu'l-aliyye mahmiyye-i Kostantiniyye...(Safayî/659)

Faziletli, bilgili kişilerin/sanatkarların yetiştiği, toplandığı ilim, irfan yeri/madeni/beşiğidir. Her alanda sözhileri burada toplanırlar. Şehir bir cazibe merkezidir.

Mecma-ı ulemâ-yı enâm ve menbâ-ı fuzelâ-yı alâm..⁽⁸⁾

Kân-ı irfân ve makarr-ı dânişverân olan mahmiyye-i İslâmboldan neş'et... (Ramiz/15)

Kân-ı irfân ve makarr-ı dânişverân dârü'l-hilâfeti'l-aliyye olan dârü's-saltane İslâmbolu'l- mahmiyyeye... (Ramiz/ 37)

Makarr-ı dânişverân ve ârâmiş-gâh-ı zümre-i irfân olan şehir-i bî-mesîl ü bî-akrân mahmiyye-i İslâmboldan nümâyân olup... (Ramiz/77)

Kân-ı irfân ve mahfaza-i mecmûa-i dâniş-verân olan mahmiyye-i İslâmbol cevânibi makbûl-i mahfûzu'l-erkândan nümâyân...(Ramiz/80)

Kân-ı erbâb-ı dâniş ü irfân olan mahmiyye-i İslâmbol'dan nümâyân... (Ra-

miz/186)

Maden-i cevâhir-i ilm ü irfân ve mehd-i etfâl-i vücûh-ı sühân-verân olan şehir-i bî-nazîr-i şeref-erkân İslâmbol'dan nümâyân olup...(Ramiz/197)

medâr-ı fazl u irfândır Sitanbul... (Ramiz/213)

matla-ı ehille-i ilm ü irfân olan mahmiyye-i İstanbul'dan mânend-i mihr-i münîr lâmi ü tâbân...(Ramiz/270)

zer-i hâlis vücudı dârü'z-zarb-ı sikke-i irfân olan mahmiyye-i İstanbul'dan zuhûr u bedîdâr... (Ramiz/217)

erbâb-ı tabâyi olan mahmiyye-i İslâmbol'dan lema-dâr... (Ramiz/195)

Gevher-i nâyâb-ı vücûd-ı mesûdı kân-ı Sitanbul'dan zuhûr itmişdür (Safayî/105b)

Şairler burada dinlenir, burada mutlu olurlar. : *ârâmiş-gâh-ı şuarâ-yı şîrîn-makâl olan şehir-i bî-nazîr ü adîmü'l-misâl İslâmboldan...* (Ramiz/50)

Sohbet ehline, rinde İstanbul'un her yeri hazır vaziyette bir meclistir: *Rindân-ı bezm-i irfâna neş'e-rîz-i safâ ve sahbâ-keşân-ı dâniş ü kemâle her tarafı bir meclis-i müheyâyâ-yı vefâ olan şehir-i İstanbul cevânibi makbûl hısnı ebvâbından...* (Ramiz/36)

Aslında şehir herkes için mutluluk ve neşe yeridir: *dâr-ı sürûr u safâ olan mahmiyye-i İslâmbol'dan hüveydâ vü neş'et...* (Ramiz/190)

Kabiliyeti ve sanatı herkesce kabul edilen şairler buralıdır. *Menşe-i yârân-ı pür-kabûl olan şehir-i İstanbul dandur...* (Riyazî/61b)

Mecmûa-ı fuhûl olan İstanbul'dan zuhûr itmişdür. (Safayî/53b)

Talep, istek makamıdır : İstanbul payi taht olması hasebiyle kulların taleplerini ilet-tiği kendisinden hep bir şeyler beklenen yerdir.

menbit-i ezhâr-ı me'ârib ve menşe-i husûl-i makâsıd u metâlib olan gülşen-i gül-zâr hemîşe bahâr-ı Devlet-i aliyye-i ebediyyü'l-istimrâr cânibine tayarâna....(Ramiz/93)

dârü'l-metâlib ve'l-mâl olan mahmiyye-i İslâmbola rüy-mâl .. (Ramiz/20)

dârü'l-metâlib ve'l-mâl şehri bî-misâl mahmiyye-i İslâmbol-i adîmü'l-emsale...(Ramiz/47)

dârü'l-metâlib ve'l-mâl olan mahmiyye-i İslâmbol-ı cennet-misâle keşfi-süvâr-ı azîmet ü visâl ile (Ramiz/124)

dârü'l-metâlib ve'l-murâd olan mahmiyye-i İslâmbol'a... (Ramiz /211)

dârü'l-metâlib ve'l-âmâl olan mahmiyye-i İslâmbol'dan zuhûr... (Ramiz/232)

dârü'l-metâlib ve'l-âmâl olan şehri bî-adîl ü bî-misâl mahmiyye-i İstanbul'a... (Ramiz/90)

dârü'l-murâd olan mahmiyye-i İstanbul'a azîmet... (Ramiz/97)

dârü'l-metâlib ve'l-âmâl olan mahmiyye-i İstanbul'dan...(Ramiz/208)

dârü'l-metâlib ve'l-âmâl âsitâne-i aliyye (Ramiz /35)

Şeref kazanılan ya da şerefi arttıran yerdir:

dâr-ı şeref-medâr İslâmbol'un ten-per-verlerinden... (Ramiz/116)

şehr-i şeref-vusûl İslâmbol'un mahallât-ı fâ'izatü'l-berekâtından... (Ramiz/138)

şehr-i şeref-vusûl İstanbul'a azîmet... (Ramiz/120)

dârü'l-izzet ve'l-vekâr olan mahmiyye-i İstanbul'dan bedîdâr... (Ramiz/213)

şehr-i şeref-fezâ ve makarr-ı şehen-

şâh-hilâfet-ârâ olan İstanbul'dan arz-ı cebhe-i bî-hemtâ idüp... (Ramiz/228)

Kalesi/suru ve kalenin kapıları sağlamdır:

hısn-ı hasîn-i râst-rehin-i ebvâb-ı şehri İslâmbol'dan... (Ramiz/106)

ebvâb-ı hısn-ı İslâmbol'dan Ayvânserây kapısı hâricinde... (Ramiz/119)

hısn-ı hasîn-i şehri güzîn İslâmbol'dan Edirne Kapısı dahilinden zuhûr... (Ramiz/164)

hısn-ı hasîn-i şehri bihterîn İslâmbol'dan Kumkapu dahilinde...(Ramiz/181)

Hısn-ı İslâmboldan... (Ramiz:23)

Bu sur, kale ve kubbeleri gökyüzü gibi yüksektir: *Burc u bârûsu kulle-i sipihr-i mînû gibi büleñd ü refî...* (Hasan Çelebi/138)

Hüma'ya yani devlet kuşuna veya mutluluğa yuva/mekân olan şehir'dir.:

âsitâne-i hüma âşiyâne-i İstanbul'dan vâsıl-ı lâne-i şühûd...(Ramiz/49)

Âsitâne-i hüma-âşiyâne-i İstanbul'dan zuhûr... (Ramiz/256)

Tabiatının güzelliği/ havası misk gibi, suyu şerbet gibi tatlı / iklimi yani âb u hevâsı latif'tir.

Hatta toprağı kokulu ve şifalıdır: *Vücûdı hased-fermâ-yı iksirü'd-devle olan hâk-i İstanbul'dan neşv ü nemâ olup...*(Safayî/35b)

İstanbul cennettir. O sadece yeryüzünün

Resim 4; Bursa-Emir Sultan - 1839 (İlgıtamtın arşivinden)

(9) Tahtını sabitle (koru) sonra nakış yap (icraat yap).

(10) Aysun Eydüran, "Biyog-
rafi Kaynaklarında Şehir, Kül-
tür İlişkisi ve Bunun
Kınalızade Hasan Çelebi Tez-
kiresi'ndeki Görünüşü", Bilig,
Kış 2000, S.12,s.31.

(11) Aysun Eydüran, "Biyog-
rafi Kaynaklarında Şehir, Kül-
tür İlişkisi ve Bunun
Kınalızade Hasan Çelebi Tez-
kiresi'ndeki Görünüşü", Bilig,
Kış 2000, S.12,s.31.

(12) şehri: şehirli, İstanbullu,
mec. Nazik.

cenneti değil bütün âlemin de en güzel yeri-
dir: Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethiyle ye-
di kattan oluşan felek sekiz kata çıkmıştır ki
bu kat da cennettir: *Egerçi ol zemâna dek fele-
kün adı yedi idi sekize çıkmazdı ve kemâl-i rıfatın-
dan kimesne kulle-i sipihriin üzerine yar yıkmaz-
dı. Çün"Sebbiti'l-arşe summe unkuş⁽⁹⁾" diyü ma-
karr-ı saltanat ve kürsî-i memleket lâzım oldukça
şehr-i Kostantiniyyeyi feth idüp eflâk-ı seba İstan-
bulla sekiz oldu sekiz cennet gökdedür didükleri yi-
rin buldı. (Aşık Çelebi/52).*

Nahl-i vücûdı riyâz-ı mahsûdü'l-rıdvân
olan İstanbul'dan neşv ü nemâ bulmuşdur.
(Safayî/695)

Cennetteki hurî misalli sevgili gibi güzel-
dir: *çeşm-i âhuvân nâz u cemâl gibi sevâdı dil gü-
şâ ve firdevs-i berîn mânend-i sükkân-ı merdû-
mân-ı hûrî-likâ...(Hasan Çelebi/937)*

İrem Bahçesini ve Seba ülkesini gölgede
bırakacak, kıskandıracak derecedeki güzellik
insanın ruhuna ferahlık verir: *"safâ-yı sâha-i
gam-zedâsı reşk-i sipihri-i minâ mahâsin-i İrem ü
Sebâ-yı hâcib ü sâtir" (Hasan Çelebi/795)*

Bu güzelliği herkes de bilir: *"Tâb-ı hüsn ü
melâhatı tâb-ı âftâb gibi malûm-ı şeyh ü
şâbb...(Hasan Çelebi/238)*

*Bu güzelliği oluşturan unsurların başında et-
rafının bağ, bahçe ve bostanlarla çevrili olma-
sı gelir:sevâd-ı letâfet-nihâdı...(10). Hatta şehir
bütünüyle bir bahçe gibi düşünülür : Serv-i
bâlâ-yı vücûdı bûstân-ı İstânbül'dan neşv ü nemâ
bulmuşdur.. (Safayî/90a) Gülbin-i şâdâb-ı vücû-
dı gülşen-i İstânbül'dan neşv ü nemâ bulmuşdur.
(Safayî/105a)*

Şerbet gibi tatlı suları, cilveli dilberin kıvrım
kıvrım, misk kokulu kâkülüne benzeyen
havası cana can katar: *"âb-ı hoşgüvârı mânend-*

*i şerbet-i şekerin ve kâkül-i pür-çîn-i dil-berâ-yı
nâzenîn gibi hevâ-yı cân-fezâsı nâfe-misâl müş-
gîn..."(11)*

Öyle bir noktaya gelinir ki akıl bu güzel-
liği idrakde çaresiz kalır.: *medâih ü mahâsini
hâric-i hayta-i zunûn u ukûl... (Hasan Çele-
bi/466).*

Mahalleleri bereketlidir : Bereketten ka-
sıt, bu yerlerin şair ve ilim-irfan menbaı ol-
malarındır.

mahallât-ı fâ'izatü'l-berekât-ı İslâmbol-
dan (Ramiz/34)

mahallât-ı fâizatü'l-berekât İslambol'dan
Zincirlikuyu kurbünde... (Ramiz/ 9)

mahallât-ı fâ'izatü'l-berekât-ı şehr-i İs-
lâmbol'dan Kefevî mahallesi mü'ezzini
Mustafa Efendi ...(Ramiz/150)

mahallât-ı fâ'izatü'l-berekât İstan-
bul'dan Sım-keş mahallesi...(Ramiz/99)

Tezkire yazarları sadece İstanbul'u tavsif
etmekle kalmamış, mahalleleri de niteleyen
cümleler sarfetmişlerdir. Buralarda şairin
doğduğu ya da yaşadığı mahallenin karakter-
istik özellikleri de verilir. Ancak daha önce
belirttiğimiz gibi konumuz genel olarak İs-
tanbul şehrini tavsif cümleleri olduğu için
mahalleleri niteleyen kelime/kelime grupları
veya cümleler alınmamıştır. Bunlar bir başka
çalışmada değerlendirilecektir.

**Kısacası bütün bu özellikleriyle İs-
tanbul benzeri olmayan bir şehirdir:**

şehr-i bî-misâl olan mahmiyye-i İslâm-
bol'un pakîze-güftâr şehriyelerinden...(12) Ra-
miz/140)

Makarr-ı dânişverân ve ârâmiş-gâh-ı
zümre-i irfân olan şehr-i bî-mesâl ü bî-akrân
mahmiyye-i İslâmboldan nümâyân olup (Ra-
miz/77)

Dârü'l-metâlib ve'l-mâl şehr-i bî-misâl
mahmiyye-i İslâmbol-i adîmü'l-emsâle hatt-ı
rihâl... (Ramiz/47)

ârâmiş-gâh-ı şuarâ-yı şîrîn-makâl olan
şehr-i bî-nazîr ü adîmü'l-misâl İslâmboldan...
(Ramiz/50)

Bütün bu özellikleriyle İstanbul bir cazi-
be merkezidir ve diğer şehirler ona gıpta
ederler: *derûn-ı bîrûnu magbût-ı bilâd-ı cihân*

Resim 5; Erzurum - 1842 (İlgi-
tantım arşivinden)

